

Individualizace trestů v České republice: Jak určujeme tresty a co o tom víme?¹

Mgr. Jakub Drápal

doktorand na katedře trestního práva PrF UK
asistent soudkyně Ústavního soudu

Ukládání trestů je (společně s rozhodováním o vině) jedním z nejtěžších soudcovských úkolů (Cooke 1987). Tím hlavním důvodem je, že neexistují jednoznačná pravidla při jejich stanovování, jak bude níže vysvětleno. Každý případ proto musí být vnímán jako Dworkinův obtížný případ (Gelsthorpe & Padfield 2003). V současnosti, kdy soudce rozhoduje o trestu, jsou případy rozhodovány na základě principů, které operují uvnitř vymezené zóny – trestní sazby. Protože ale neexistuje soudce Herkules, který by měl neomezené množství času, nebudou rozhodnutí perfektní a různí soudci budou odlišně posuzovat obdobné případy (Acres 1987). Tomu se snaží čelit zákonodárce tím, že stanovuje určitá jasnější pravidla a doporučení; stanoví-li je však příliš jednoznačně (tedy jako pravidlo a nikoli jako princip), může dojít k uložení nespravedlivého trestu, protože soudce nebude mít možnost trest dostatečně individualizovat. Systém tak neustále hledá rovnováhu mezi méně a více svazujícími principy, tedy mezi určitostí a flexibilitou (Gelsthorpe & Padfield 2003).

Princip individualizace má umožnit soudci posuzovat odlišné případy odlišně a obdobné případy obdobně na základě určitých pravidel; jeho cílem je tedy právě najít zmiňovanou rovnováhu mezi určitostí a flexibilitou s cílem uložení spravedlivého trestu. V tomto článku se věnuji možnostem, které má soudce při ukládání trestů, tedy individualizaci soudní.² Touto

myslím výběr konkrétního druhu trestu a jeho výše soudcem. Nevyjadřuji se tak k individualizaci zákonem, tedy k tomu, jak zákonodárce stanovil trestní sazby. Pouze na okraj podotýkám, že tato otázka je velmi složitá (viz například von Hirsch 1996) a převážně v minulosti nebylo jasné, zda trestní sazby jednotlivých trestných činů byly v České republice zákonodárcem stanoveny systematicky. Naopak (tedy neuspořádanost) ukázala analýza novel trestního zákona, která potvrdila, že k reformám docházelo neuspořádaně a nesystematicky (Wintr & Raček 2010), což bylo sice z větší míry napravené v novém trestním zákoníku (Šámal 2006, p. 145), byť je stále otázkou, jak dlouho toto bude platit a zda zákonné sazby skutečně vyjadřují společenské hodnoty. Být se jedná o problematickou oblast, nebudu se jí primárně věnovat; jedná se totiž o typově jiné téma.

Článek je vystavěn následovně: Nejdříve se věnuji významu principu individualizace trestu a tomu, jak je vnímán napříč různými státy. Dále se zabývám tím, jaký by měl být vztah mezi trestní sazbou a dlouhodobým průměrem ukládaných trestů a jaké problémy při ukládání trestů způsobuje, že nemáme zákonem definovaný účel trestu. Poté diskutuji výzkumy o ukládání trestů a upozorňuji na významné otázky, které nejsou v České republice takřka vůbec diskutované. Na diskuzi o ukládání trestů navazují úvahami o rozhodování o trestech po jejich uložení, a to zejména o jejich přeměně, a o podmíněném propuštění. Svůj text zakončuji několika návrhy, co by bylo možné dělat v oblasti reformy ukládání trestů v České republice pro zlepšení možnosti individualizovat tresty.

Význam individualizace

Právní úprava, která při své aplikaci jasněji ukazuje odsouzenému a veřejnosti, proč byl vybrán určitý trest, má několik cílů. Vyjma toho jasného, uložení spravedlivého trestu, jím je zejména umožnění pochopení

¹ Tento text mi v mnohém i po částech pomohlo vylepšit několik lidí: Marie Vanduchová, Kateřina Šimáčková, Tomáš Gřivna, Ondřej Kubů, Jana Mazurová a Kristýna Tomšů. Za jejich kritické připomínky a nápady na rozšíření jsem jim velmi vděčný. Všechny chyby, nedodělky či nedotažené argumentace však samozřejmě padají na moji hlavu. Lehce zkrácená verze tohoto článku se umístila na prvním místě v soutěži *Ius et Societas* 2016/2017.

² Pojmy stejného významu byly různými autory pojmenovávány různě. Solnař ve svých dřívějších dílech rozlišoval individualizaci zákonodárce, soudce a vykonavatele trestu (Solnař 1947, p. 138), zatímco později rozlišoval pouze mezi individualizací zákonnou a soudcovskou (Solnař & Vanduchová 2009, p. 171). Miříčka zase možnost individualizace soudce označoval jako možnost volby v rámci rámcových trestů; tedy těch, které mají dolní a horní hranici (Miříčka

1934, p. 181); tento přístup je zastáván i v učebnici Novotného, respektive Šámala a kolektivu (Šámal et al. 2014, p. 380). Význam je nicméně stejný – hranice stanoví zákonodárce a soudce rozhoduje o trestu v rámci těchto hranic.

a přijetí trestu jako spravedlivého; přesvědčení adresáta, že daný trest je správný.

Ve svém důsledku tak jde o posílení procedurální spravedlnosti. Empirické studie nám totiž naznačují, že lidé nejnadhěji přijmou negativní výsledek, pokud vše vypadá, že aktéři došli ke svému závěru férově, a pokud věří motivům, které určitý aktér zastává (Tyler 2010, p. 294)³. Je přitom důležité, že pro vnímání celého procesu jako spravedlivého je důležitější právě tato procesní spravedlnost než výsledek samotný (Tyler 2010, p. 300).

Lidé totiž za spravedlivý výsledek považují ten, kdy soudci používají objektivní indikátory a nikoli svůj osobní názor (Tyler 2010, p. 289). Obdobně, pokud je s nimi zacházeno s úctou a s respektem, tak je určitý trest vnímán jako spravedlivý (Tyler 2010, p. 299). Tedy pouze soudní jednání, které vyjadřuje respekt k lidem a jejich právům, které nabízí možnost se k určitému problému vyjádřit, u kterého je zajištěna nestrannost a které umožňuje pochopení procesu rozhodnutí, může být vnímáno jako spravedlivé (LaGratta & Tyler 2017, p. 2). Pokud za současného stavu (viz níže) není často jasné proč či jak se došlo k stanovenému trestu, odsouzenému a veřejnosti není plně nabídnuta příležitost přijmout uložený trest jako spravedlivý. To neznamená, že mnozí soudci tím, že jednají s úctou a s respektem s obviněnými či že se snaží své rozhodnutí vysvětlit, tuto možnost obviněným nenabízejí. Jasnější pravidla a jejich aplikace ale mohou přispět k vylepšení stavu.

Princip individualizace napříč právními systémy

Protože jsem v poslední době v rozhovorech s českými akademiky opakovaně narazil na názor, že nelze srovnávat a přenášet výsledky výzkumu v oblasti ukládání trestů ze zemí *common law* do kontinentální právní kultury, krátce se k němu vyjádřím v souvislosti s principem individualizace.

Koncem 19. století a zejména v první půlce 20. století byla individualizace vnímána odlišně v Evropě a ve Spojených státech, byť byla ústředním motivem v obou systémech (Pifferi 2012). Evropa se snažila soudcům předat co největší množství informací, aby mohli přizpůsobit trest pachateli a činu. Spojené státy oproti tomu přenechávaly rozhodnutí o výkonu trestu správním úřadům; proto také více umožňovaly ukládat tresty odnětí svobody na neurčitou dobu. Odlišný přístup Spojených států byl ale odůvodněn i jinými principy; konkrétně tím, že ve Spojených státech dlouho nebylo možné před soudem používat důkazy o životě

či charakteru obviněného (Pifferi 2016, kap. Nulla Poena Sine Lege and Sentencing Discretion).

Ve Spojených státech se tak v 50. letech 20. století stále udává, že za hlavní nástroje individualizace slouží neurčité tresty odnětí svobody, podmíněné propuštěním a možností probace (Yankwich 1957); neurčité tresty byly považovány za ty, které vedou k výrazně lepší možnosti individualizace trestů, tedy aby trest byl pachateli skutečně přiměřený (Hyde 1946). Být tedy oba systémy docházely k individualizaci trestů jinak, individualizace trestu vůči pachateli a vůči činu byla vždy považována za významný princip i v anglosaském světě (srov. D'Esposito Jr. 1969).

Sentencing guidelines, tedy tabulky pro určování trestů používané v zemích *common law*, které nad jejich rámec neumožňují přílišnou individualizaci trestu, nevypovídají o značné snaze o individualizaci. Tyto tabulky však byly reakcí na širokou možnost volby trestu (a přílišné rozdíly mezi soudy a soudci při ukládání trestů, zejména ve vztahu k Afroameričanům), která byla nazvána až bezprávím (což se týkalo zejména ukládání neurčitých trestů); konkrétně se tak stalo v článku, který výrazně ovlivnil další vývoj ukládání trestu ve Spojených státech (Frankel 1972). Reakcí na to bylo právě přijetí opatření, která zužovala možnost ukládání trestů a snažila se objektivně stanovit pravidla pro ukládání trestů. Být tak snížila prostor pro individualizaci, jedním z jejích cílů bylo zachovat alespoň určitý prostor pro osobnost jednotlivce; ta byla velmi zjednodušeně vyjádřena skrze ukazatel trestní minulosti (Lynch & Bertenthal 2016).

Rada Evropy si byla vědoma podobných problémů při ukládání trestů. V roce 1992 přijala doporučení, která měla vést k více konzistentnímu systému ukládání trestů (Council of Europe 1992; Council of Europe 1993). Navrhované prostředky jsou opět odlišné od těch, které byly přijaty ve Spojených státech, popřípadě částečně v Anglii. Cílem obou systémů – amerického i evropského kontinentálního – byla však individualizace, v tomto případě skrze zamezení nežádoucích rozdílů při ukládání trestů. Oba systémy se tak snaží dojít k stejnému cíli, ale jinými způsoby.

Užití různých mechanismů závisí na tom, jak závažně různé systémy vnímají porušování dvou principů rovnosti: ukládání podobných trestů v podobných případech a ukládání odlišných trestů v odlišných případech (porušení tak spočívá v ukládání podobných trestů v odlišných případech a v ukládání odlišných trestů v podobných případech). Na jedné straně stojí právě zmiňované Spojené státy v posledních desetiletích; jedním z důležitých důvodů tohoto přístupu byla rasová diskriminace při ukládání trestů – větší uniformita jí měla zabránit. Na druhou stranu můžeme

³ Tento článek shrnuje předchozí výzkumy na toto téma; jednotlivé výzkumy tedy nejsou citované.

postavit Francii, u které můžeme vidět extrémní zaměření se na individualizaci, které vychází z jejich trestněprávní tradice (Saleilles 1898; Saleilles & Ottenhof 2001). Její součástí je například institut speciálního soudce (*juge d'application de peine*), který může v zásadě kdykoli rozhodnout o trestu a upravit ho, či to, že významná část akademie přiznává, že jim nevádí ukládání odlišných trestů v podobných případech (Hodgson & Soubis 2016).

Nejedná se tak o špatné, či dobré řešení, ale o různá řešení, která se snaží zároveň o individualizaci a rovný přístup při ukládání trestů. Proto je možné přejímat určité argumenty a myšlenky z *common law* systémů, ale vždy se musí přihlídnout ke specifikům konkrétních zemí – v tomto případě kontinentální právní kultury a českého právního systému, jeho historie a kontextu.

Trestní sazby

Individualizace dnes probíhá skrze diskreční pravomoc, která je dána soudci při rozhodování o trestech zejména skrze trestní sazbu a druh trestu. Cílem je umožnit stanovení trestu vzhledem k určitým cílům či charakteristikám pachatele za současné snahy o dosažení rovnosti (zacházení s podobnými případy podobně a s odlišnými odlišně). Argument, že každý případ je jedinečný, přitom byl v akademickém diskurzu již dlouhodobě prokázán, že neplatí (Hood 1962, p. 16; Ashworth 1987, pp. 26–27; von Hirsch 2001, p. 410): odkazuje se zejména na empirické výzkumy dokazující významný vliv některých charakteristik či nutnost soudců „naučit se“ ukládat tresty, což není možné bez existence podobných případů.

O čem ale mají trestní sazby vypovídat? Jaký vztah by měl být mezi sazbou a rozhodováním soudů? Může si soudce dělat v rámci sazby co chce, a rozhodovat pouze výrazně u dolní či horní hranice sazby, nebo se musí řídit sazbami i při rozhodování uvnitř těchto sazeb? Může tak nahrazovat zákonodárce, kteří přijali (například dle názorů soudců) příliš přísné trestní sazby?⁴ Tak se to děje například v Itálii (Corda 2016), ale nejspíše i v České republice, kdy soudci pravděpodobně vnímají jako příliš přísnou trestní sazbu pro opakovanou krádež (§ 205 odst. 2 TZ). Průměrný nepodmíněný trest odnětí svobody se pohybuje v 0,105 sazby, tedy extrémně blízko dolní hranici sazby.⁵ Je

⁴ Toto by šlo relativně jednoduše ověřit, pokud by se porovnály názory soudců na přísnost jednotlivých (například nejčastěji používaných) ustanovení zvláštní části trestního zákoníku s jimi ukládanými tresty a zjišťovala by se korelace mezi vnímanou nepřiměřeností (tedy přehnanou přísností či mírností zákonodárce) a přísností soudců.

⁵ Toto ale může být ovlivněno i tím, že mnohé případy opa-

samozejmě otázkou, nakolik je možné tyto závěry vztáhnout i na jiná ustanovení zvláštní části trestního zákoníku.

Z hlediska teorie by za určitý trestný čin měl trest mít dlouhodobě určitou distribuci a průměr. Za použití trestněprávní terminologie lze říci, že by se soudce měl držet při dolní či horní hranici sazby bez ohledu na sazbu; mělo by mu být jedno, zda je sazba 3–7 či 5–10 let. Každý častěji páchaný trestný čin totiž zahrnuje širší rozsah různě závažné trestné činnosti. Míra závažnosti se do určité míry proměňuje napříč léty, nikoli však extrémně. Praxe soudů by tak měla dodržovat přibližné rozložení trestů, popřípadě kriticky hodnotit svoji praxi, pokud výrazně vybočuje bez zvláštních důvodů.

Zde ale není jasné, jaké by toto rozložení mělo být, popřípadě jaký by měl být vztah mezi trestní sazbou a procentem uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody. Průměrná závažnost konkrétního trestného činu by přitom jistě měla být bližší dolní než horní hranici, což pramení z toho, k čemu je trestní sazba určena; má totiž zahrnout i ty nejzávažnější formy konkrétního trestného činu. Proto také nejběžnější konkrétní trestný čin bude podprůměrně závažný z hlediska trestní sazby – logicky se bude pohybovat v dolní polovině trestní sazby, jak již bylo naznačeno ve Skandinávii (Lappi-Seppälä 2016). To dosvědčuje i česká praxe, dle které se v roce 2015 průměrný nepodmíněný trest odnětí svobody nacházel v 0,257 trestní sazby (tedy v jedné čtvrtině).⁶

Měl by zde tak být určitý vztah mezi sazbou, kterou stanovil zákonodárce, a ukládanými tresty, byť k jeho jasnějšímu definování je třeba více teoretického i empirického výzkumu. Tento postoj nicméně počítá s tím, že sazba má mít vliv na rozhodování soudce mimo hraniční vykolíkování prostoru.⁷ Samozřejmě, pokud někdo zastává názor, že soudce v tomto případě

kované krádeže se mohou týkat „bagatelních“ krádeží (se škodou mnohdy i pod 5 000 Kč), kdy je namísto rozhodovat při spodní hranici trestní sazby. Analyzovaný vzorek se týká případů, kdy byl pachatel odsouzen za jeden trestný čin podle trestního zákoníku okresními soudy v letech 2012–2015; souhrnné a společné tresty nebyly zahrnuty. Data byla poskytnuta Ministerstvem spravedlnosti. Počet případů: 14 647; procento NEPO trestů: 40,07 %; průměrný NEPO trest v měsících: 9,152; SD: 3,91; medián NEPO trestu v měsících: 8.

⁶ Jednalo se o 13 067 případů, přičemž podíl NEPO trestů byl 18,4 %. Pro lepší interpretovatelnost výsledků byly vynechány případy, ve kterých byl odsouzen mladistvý, a případy, kdy byl pachatel odsouzen podle starého trestního zákoníku.

⁷ Nález Ústavního soudu, sp. zn. II. ÚS 2027/17, ze dne 7. 8. 2017.

reprezentuje dělbu moci (tedy je na jeho vůli, jak sazbu využije), tak se sazba nemusí k ukládání trestů v rámci této sazby nijak vztahovat. Oxfordský profesor Andrew Ashworth, jeden z nejznámějších akademiků v oblasti ukládání trestů, se domnívá, že tento názor je častější ve střední a východní Evropě, což je sice pochopitelné vzhledem k její nedávné minulosti (Ashworth 1995, p. 253), nicméně není v souladu s představou Montesquieua o dělbě moci (Munro 1992, p. 27).

Argument, že soudci mohou v rámci dělby moci využívat sazbu dle svého uvážení, lze vyvrátit z teoretického i praktického hlediska. Ukládání trestů (obecně, nikoli v konkrétním případě) a stanovování pravidel je v rukou zákonodárce (Tonry 1996, p. 181), protože soudce je nezávislý primárně proto, aby byl nestranný (Roberts 2009, p. 230), nikoli proto, aby měl neomezenou diskreci při ukládání trestů (Ashworth 1995, p. 253).

Z praktického hlediska má zákonodárce stanovit typovou závažnost trestných činů a soudce má zasazovat případy do této sazby; nemůže ale například naprostou většinu případů zasadit velmi blízko spodní či horní hranici sazby. V takovém případě by totiž soudce reálně nezasazoval tyto případy do sazby stanovené zákonodárcem, ale do své vlastní sazby, kterou by si definoval jako část sazby stanovené zákonodárcem.

Lze to přirovnat k situaci, kdy by zákonodárce řekl, že se nepodmíněný trest má uložit jen výjimečně, ale soudci by ho ukládali v 70 % případů. Samozřejmě by kritici mého pojetí mohli říkat, že všech 70 % případů jsou výjimečné případy – nejspíše by to tak ale nebylo. Zavedení takového pravidla by mělo naopak vést k výraznému snížení podílu nepodmíněných trestů odnětí svobody; do určité míry bez ohledu na názor soudců.

Podobně lze říct, že pokud zákonodárce sníží či zvýší sazbu, tak by to mělo mít vliv na uložený trest. Představme si situaci, kdy je za určitý trestný čin před novelou možné uložit 0–2 roky. Po změně zákona se sazba zvýší na 1–5 let. Představme si, že se stal případ, za který by soudce uložil před novelou trest jednoho roku nepodmíněně. Měl by po novele za stejný případ uložít opět jeden rok nepodmíněně (protože to tak vnímá, že to je spravedlivý trest), byť to je minimum (odhlédneme od možnosti uložít jiný trest), nebo by měl uložít vyšší trest, aby reflektoval zvýšení trestní sazby? Jsem přesvědčen, že by měl uložít vyšší trest – pouze tak si zachová možnost diferencovat závažnější trestné činy, které si dříve zasloužily 1 rok odnětí svobody od těch, které si dříve zasloužily například 0,2 či 1,8 roku odnětí svobody.

Otázkou pak je, jak moc by se tedy trest za stejný trestný čin měl po novele sazby zvýšit, pokud by se struktura kriminality nezměnila. Měl by být ve stejné

části sazby (například ve třetině), nebo o něco níže? V situaci naznačené výše by to znamenalo, že trest jednoho roku nepodmíněného trestu odnětí svobody by po novele vzrostl na dva a půl roku. Bylo by to spravedlivé? Možná ano; naprosto ale chybí teorie i praktické zkoumání toho, co by se mělo dít – a co se děje – po zvýšení či snížení trestní sazby.

Pokud by však soudci nereagovali na zvyšování či snižování trestních sazeb jinak než nastavením hranic, v rámci kterých se pohybují, tak by to bylo pro zákonodárce nepraktické. Pokud by totiž zákonodárce chtěl například snížit ukládané tresty, přičemž by se to soudcům nelíbilo, tak by musel výrazně snížit horní hranici sazby. To by ale nemohl udělat, protože by zároveň nechtěl, aby ty nejzávažnější formy v rámci dané skutkové podstaty byly trestány mírně.

Změny v zákonodárství by se tak měly projevit v rozhodovací praxi soudů. Problémem ale zůstává, že není jasné nejen to, jak konkrétně by měly ovlivnit ukládání trestů, ale také to, že ke změnám v zákonodárství může docházet nesystematicky. I v České republice se objevila kritika trestního zákonodárství před přijetím trestního zákoníku, že novely trestního zákona nerelektovaly úmysl či centrální myšlenku, ale vytvářely chaos a do určité míry byly produktem populismu (Wintr & Raček 2010). Racionální člověk se tak musí ptát, zda v extrémnějších případech není namístě úmysl zákonodárce lehce doupravit. Zdá se to být v rozporu s předchozími myšlenkami – a v rozporu to skutečně je, protože ty vycházely z předpokladu, že zákonodárce zodpovědně a systematicky sestavil zvláštní část trestního zákoníku, aby odpovídala společenským hodnotám. Ne vždy to tak však je, což nastoluje pro soudce dilema, zda následovat pokyn zákonodárce, který je problematický, či jej doupravit. Otázkou tak je, co je ještě přijatelné a co je již za hranou.

Účel trestu

Celý proces individualizace má k něčemu sloužit – má naplňovat účel trestního práva. Ten navzdory doporučení Rady Evropy (Council of Europe 1992) v trestním zákoníku nemáme. Účelů trestů je několik, které mohou být v zákoně definované jako primární či sekundární; v rámci zákona se tak mohou doplňovat. Účelem trestu může být spravedlivé potrestání pachatele trestného činu, náprava způsobené škody (princip restorativní justice), inkapacitace pachatelů trestných činů, snaha o odrazení potenciálních pachatelů či o proměnu pachatele a další. Každý z těchto účelů bude jiným způsobem ovlivňovat ukládání trestů, pro které je klíčový (Pennington & Lloyd-Bostock 1987, p. 5), je ale třeba jasněji stanovit, který účel bude v jakých situacích rozhodující.

Představme si pachatele Jana, kterému může pomoci určité zacházení/léčení, které ale není dostupné ve vězení. Po absolvování tohoto programu je velmi pravděpodobné, že nebude páchat další trestnou činnost. Trestná činnost, za kterou je souzen, je ale závazná. Má se zvolit sankce, která je proporční vůči spáchané trestné činnosti, nebo ta, která přispěje k nápravě pachatele?

Nebo si představme pachatele Libora, který v posledních letech opakovaně kradl malé částky peněz. Z hlediska selektivní inkapacity⁸ by mohlo být nejlepší jej na delší dobu zavřít do vězení, z hlediska přiměřeného trestu by to znamenalo uložit mu kratší trest, z hlediska možné proměny pachatele by řešení mohlo být ještě jiné. Bez jasně stanoveného účelu trestu nelze říct, které řešení je to správné.

Nakonec se podíváme na Karla. Ten chce a je schopen splácet škodu, kterou způsobil, pokud mu nebude uložen nepodmíněný trest odnětí svobody a bude moci dále pracovat. Je namístě jej neposlat do vězení, byť by uvěznění bylo přiměřené k činu, kterého se dopustil? Má převážit jeden z účelů restorativní justice škodu řádně splatit, nebo je na místě poslat ho do vězení, kde škodu nebude moci splatit?

Volba mezi různými tresty v navržených scénářích záleží právě na účelu trestu – na hodnotách, které stojí za trestním právem a které přímo ovlivňují individualizaci trestu. Zvolené příklady se týkaly pouze typu trestu, ale stejné úvahy je třeba vést i ohledně délky trestu. Jak se má ale dnes soudce rozhodnout mezi těmito odlišnými účely trestu, které si někdy odporují? Některé účely trestu mohou být i s přihlédnutím k empirickým poznatkům o efektivitě trestů v různých oblastech stanoveny jako primární a jiné jako sekundární. Stejně tak by bylo možné pro různé skupiny trestných činů, pro různé typy pachatelů či pro různé situace toto pořadí stanovit odlišně.

Toto je těžká a komplikovaná volba, kterou ale musí učinit zejména zákonodárce. Neučiní-li ji, situace je problematická. Má určité účely trestu (a trestního práva) vybrat Nejvyšší, popřípadě Ústavní soud? Nepřekročí tím svoje pravomoci? Jistě je do určité míry překročí – ale alespoň tak učiní s rozmyslem, s dostatečným časem na zvážení argumentů pro i proti a právo bude alespoň aplikované všemi soudy podobně.⁹

⁸ Tedy názorem, že lze vybrat nebezpečné pachatele a ty držet delší dobu ve vězení. Vyjma problematického etického odůvodnění zatím nejspíše neexistují systémy, které by dokázaly takové pachatele dostatečně jasně rozeznávat (Blokland & Nieuwbeerta 2007).

⁹ Obdobný názor Tomáše Akvinského ze Summy Teologické citoval Pavel Holländer skrze Jiřího Kejře na konferenci

V opačném případě totiž hrozí, že tyto otázky si bude muset klást a odpovídat každý soudce sám a narychlo. Což je ještě horší situace; každý soudce by si otázku o účelu trestu rozhodoval sám bez dostatečného času na rozmyšlení, což by vedlo nejen k nepříliš promyšleným závěrům, ale i odlišným praxím napříč Českou republikou. Tato rozhodnutí by byla činěna také netransparentně, protože prvoinstanační soud nebude vysvětlovat ve svém rozhodnutí, proč upřednostnil určitý účel trestu; jak ale bylo ukázáno výše, určitou volbu bude muset provést.

V červnu 2014 první senát Ústavního soudu rozhodl, že „pokud zákonodárce nespécifikuje svou trestní politiku co do účelů trestání detailněji, pak každé uložení trestu (ať už samostatného trestu, či více trestů vedle sebe) musí přísně sledovat a respektovat principy proporcionality a ultima ratio [subsidiarity (přísnější) trestní sankce]“.¹⁰ Tento názor potvrdil druhý senát Ústavního soudu v srpnu 2017. Tento přístup omezuje další možné účely trestu: „Současná právní úprava ... nepřipouští ukládání takových postihů, které by před účelem trestu jako spravedlivé sankce za spáchaný čin upřednostňovaly účely preventivní, výchovný, zábranný apod.“¹¹ Současná situace přitom není ideální – účel trestu (proporcionalita) je ale nakonec určen tím, že jej zákonodárce nespécifikoval – ne tak, že to je ta maxima, které se snažíme dosáhnout. Nemožnost přihlédnout k odlišným účelům trestu navíc výrazně omezuje možnosti individualizace trestu.¹²

Bylo by možné si představit například situaci, kdy je primárním účelem, aby byl trest přiměřený k jednání pachatele. To by ale nebránilo tomu, aby ve speciálních a odůvodněných situacích byl preferován jiný účel trestu, popřípadě jakmile takový trest bude uložen, aby v jeho rámci nebylo činěno vše, aby tento člověk po jeho vykonání dále nepáchal trestnou činnost.

Míra důkazu, na Právnické fakultě UK 10/2017: snáze se najde několik málo moudrých než větší počet moudrých, kteří by byli schopni spravedlivě rozhodovat.

¹⁰ Nález Ústavního soudu, sp. zn. I. ÚS 4503/12, ze dne 11. 6. 2014 (N 119/73 SbNU 827), bod 26.

¹¹ Nález Ústavního soudu, sp. zn. II. ÚS 2027/17, ze dne 7. 8. 2017, obě citace z bodu 17.

¹² Zda je tento přístup vhodný, je diskutabilní. Pokud zákon jasněji nedefinuje, jak mají jednotlivé charakteristiky případu ovlivňovat uložení trestu, tak pachatelé podobných trestných činů obdrží nejspíše různé tresty. Omezení využití účelu trestu (které navíc nejspíše příliš neovlivňuje rozhodovací praxi obecných soudů) tak nejspíše praxi příliš neovlivní; zejména pokud soudy detailně a konkrétně neodůvodňují svá rozhodnutí, mohou soudci trest upravit účelu, který Ústavní soud neshledává vhodným, aniž by to bylo odhalitelné.

Takový přístup by lépe naplnil nejobecněji definovaný účel a smysl trestu, kterým je podle Ústavního soudu „ochrana společnosti před kriminalitou“,¹³ v čemž se shoduje s českou odbornou literaturou (Novotný 1969, p. 8; Solnař & Vanduchová 2009, p. 29; Lata 2007, p. 67).

K účelu trestu zbývá ještě poznamenat, že trestní právo by si mělo být vědomo toho, čeho může reálně dosáhnout a nestanovovat si cíle, které jsou iluzorní. Myšlenka, že trestní právo může výrazně ovlivnit míru kriminality, není potvrzená výzkumem. Zázitek vězení totiž neodradí pachatele od dalšího páčání trestné činnosti, případně míru následné recidivy dokonce lehce zvýší (Nagin et al. 2009; Villettaz et al. 2015). Ani hrozba trestů pachatele příliš neodradí, protože si zejména myslí, že nebudou chyceni, přičemž zisky z trestné činnosti se dostaví ihned, ale případný trest se dostaví až za delší dobu; často ani neví, jaké tresty jim hrozí a jak efektivní je policie při zjišťování pachatelů (Paternoster 2010)¹⁴.

Psychologická literatura nám dále ukazuje, jak by měl vypadat trest, pokud by měl dosáhnout účelu odrazení jedince, popřípadě ostatních. Měl by následovat velmi rychle po činu a mělo by být takřka jisté, že bude uložen. Měl by být maximálně intenzivní a neměly by existovat žádné alternativní cesty jak se mu vyhnout (Andrews & Bonta 2010, pp. 443–446). Většina těchto požadavků je nicméně výrazně limitována snahou o zjištění materiální pravdy (srov. § 2 odst. 5 trestního řádu), právem na obhajobu, zásadou humanity a dodržováním všech procesních pravidel. Můžeme se proto ptát, zda trestní právo (minimálně u velké části případů) je vůbec schopno naplnit podmínky stanovované psychologickým výzkumem, aby bylo možné teoreticky přemýšlet o tom, že trest samotný bude mít nějaký vliv na pachatele, kterému je uložen.

Co víme a nevíme

O praxi ukládání trestů toho víme velmi málo. Při debatě o ukládání trestů tak musíme setrvat primárně v teorii ukládání trestů, která se jeví jako vhodně upravená. Možná ale praxe skýtá daleko více problémů, než si dokážeme představit, a je možné, že principy a zásady, které se učí a diskutují, v praxi neplatí.

Několik empirických výzkumů tomu nasvědčuje. V roce 2002 přestalo být možné ukládat nepodmíněný

trest odnětí svobody trestním příkazem (novela č. 265/2001 Sb.). Procento věcí řešených trestním příkazem přitom mezi rokem 2001 a 2002 nekleslo, což naznačuje, že pachatelé, kteří by v roce 2001 obdrželi nepodmíněný trest odnětí svobody, místo něj v roce 2002 dostali přísnější podmíněný či alternativní trest; cílem soudů bylo ulehčit si práci (Ščerba 2013; Drápal 2017b). Nejspolehlivější odhad počtu nepodmíněných trestů odnětí svobody, které přestaly být ukládané kvůli vyššímu užití trestního příkazu, se pohybuje okolo jedné pětiny ze všech nepodmíněných trestů odnětí svobody (Drápal 2017b). To samé poznamenal i předseda Ústavního soudu, když se vyjádřil, že „soudce vydá trestní příkaz, kde dá malý trest bez souzení, protože počítá s tím, že se neodvolá“ (Rychetský 2017). Toto ukazuje na skutečnost, že nebyla (a stále není) dobře nastavena hranice, kdy je již nutné uložit nepodmíněný trest odnětí svobody a kdy ne.

Dalším příkladem je analýza ukládání peněžitého trestu v podobě denních sazeb, která byla zavedena novým trestním zákoníkem. Ten měl způsobit, že peněžité tresty budou ukládané přiměřeně k majetku pachatele. Nevhodný text zákona a neexistence soft-law opatření ale vedly ke skutečnosti, že peněžité tresty nejsou příliš ukládány s přihlédnutím k majetkovým poměrům pachatele (Drápal 2016a), byť existuje jednoduchý způsob, jak to napravit (Drápal 2017a).

Nakonec i skutečnost, že mezi okresními soudy existují výrazné rozdíly při ukládání trestů (Drápal 2016b), naznačuje, že s naším systémem ukládání trestů není něco v pořádku. Tento výzkum například ukázal, že některé soudy ukládají nepodmíněné tresty odnětí svobody každému čtvrtému pachateli, který řídí bez řídičského oprávnění, poté, co mu bylo zakázáno řídit, zatímco jiné uloží nepodmíněný trest pouze každému stému takovému pachateli. Započítají-li se charakteristiky pachatele a případu, okresní soudy mohou za 7–18% rozdílů při ukládání trestů za nejčastější trestné činy, což je vysoké i z hlediska mezinárodního srovnání (Drápal 2016b). Tyto tři příklady naznačují, že český systém ukládání trestů má mnohé chyby.

Co o našem systému nevíme? Je toho relativně hodně. **Nevíme, jak soudy odůvodňují svá rozhodnutí ve vztahu k trestu.** Toto je primárně problém akademie, že dosud nebyl realizovaný výzkum, který by analyzoval reprezentativní vzorek soudních rozhodnutí z hlediska jejich odůvodnění uloženého trestu. Například ve Finsku a v Německu byly soudy přiměřeny k tomu, aby řádně udávaly důvody pro výběr typu a délky trestu (Lappi-Seppälä 2016; Weigend 2016) nad rámec obecného „vzhledem k okolnostem případu a charakteristikám pachatele“, jak je tomu běžné i v jiných zemích, například Nizozemí (Tak 2001). Důvody uváděné

¹³ Nález Ústavního soudu, sp. zn. IV. ÚS 463/97, ze dne 23. 4. 1998 (N 47/10 SbNU 313), nález, sp. zn. IV. ÚS 144/05, ze dne 29. 8. 2005 (N 166/38 SbNU 327) či nález, sp. zn. III. ÚS 68/04, ze dne 9. 6. 2005 (N 121/37 SbNU 535).

¹⁴ Tento článek opět shrnuje vysoké množství předchozích výzkumů, které nejsou citovány.

soudy by pak měly jasně vést k typu a délce trestu. Oproti tomu vyjmenování přitěžujících a polehčujících okolností bez řádného odůvodnění jejich vlivu na typ a délku trestu nemůže být přitom dostatečné. Švýcarský kriminolog Martin Killias je názoru, že švýcarské a německé soudy vyjmenovávají co nejvíce okolností z jednoho hlavního důvodu: aby zamezily úspěšnému odvolání (Killias 1994). Je tak třeba rozhodnutí nejen odůvodňovat, ale uvádět důvody jasně a strukturovaně.

Vyžadovat jasné odůvodnění od soudců je ale problematické, když **nevíme, jakou roli by měly hrát přitěžující a polehčující okolnosti vyjmenované v trestním zákoníku, popřípadě jakou roli v současnosti hrají.** Je potřeba ocenit, že trestní zákoník rozšířil a do určité míry zkonkretizoval některé polehčující či přitěžující okolnosti. Stále o nich ale víme velmi málo. Potřebujeme výraznější zpřesnění a zkonkretizování nejen podmínek aplikace těchto okolností, ale také vědět, jaký vliv mají mít na uložení druhu a délky trestu.

Podívejme se na dvě z nich, které by měly či mohly výrazně ovlivnit uložení trestu: předchozí trestní minulost a příznání se. Měla by předchozí trestní minulost hrát stejnou roli u násilných, majetkových i hospodářských trestných činů? Domnívám se, že nikoli, ale není z čeho to odvodit. Jak daleko do historie odsouzeného by se mělo jít a jak významně by trestní minulost měla ovlivnit typ a délku trestu? Také nevíme, jaké by mohly být její limity. Může vést například až k zdvojnásobení délky trestu oproti trestu za stejné jednání prvopachatele? Toto všechno jsou otázky, na které neznáme odpověď a ke kterým nemáme odpovídající teorii – oproti zahraničí (Roberts & von Hirsch 2010; Roberts & Pina-Sánchez 2015).

Podobně se můžeme ptát, jak by měla ovlivnit uložení trestu skutečnost, že se pachatel k trestnému činu přiznal. V Anglii a Walesu mají přístup jednoznačný: „slevy“ z trestu jsou jasně odstupňované od 33 % do 10 % v závislosti na tom, v jaké fázi procesu se pachatel přizná (Ashworth 2010, p. 174). Možná je toto až příliš zjednodušená a zuniformovaná zásada, nicméně určité metodické vodítko ohledně toho, zda a případně jak by přiznání (a popřípadě lítost) mělo ovlivnit uložení trestu, bychom v České republice měli mít také.

Další problematická otázka při diskuzi o ukládání trestů je, že dnes ani **nevíme, jaké tresty se v České republice ukládají.** Pokud by chtěl soudce či akademik zjistit, jaký je například průměrný trest za vraždu či jaké je rozložení délek nepodmíněných trestů odnětí svobody za tento (či jakýkoli jiný) trestný čin, nikde to nenajde. Maximálně ve statistikách Ministerstva spravedlnosti objeví, jaké typy trestů byly uloženy – nikoli ale jejich délka (Ministerstvo spravedlnosti 2017). Je tak třeba, aby se výrazně lépe zpracovávaly datasey,

kteří jsou sice dostupné v surové podobě, ale nejsou zpracované a ani jednoduše dostupné; tato situace tak neumožňuje odborné veřejnosti a většině výzkumníků vůbec zjistit, jaké tresty se v České republice ukládají.

To vše jsou, řekněme, „jednoduché“ problémy, byť jsou již samy o sobě do určité míry komplikované. Je ale možné jít i dále: Má třeba trestní právo přistupovat odlišně k ženám a mužům jako pachatelkám a pachatelům trestné činnosti? Justiční komise britského parlamentu se domnívá, že ano (Justice Committee of House of Commons 2013, p. 83), zatímco akademici si nejsou tak jisti (Gelsthorpe & Sharpe 2015). Obdobně se můžeme ptát, zda by bylo namístě odlišně jednat například s Romy v České republice, kteří podle neoficiálních odhadů pracovníků ve vězeňství, se kterými jsem měl možnost mluvit, reprezentují okolo poloviny vězeňské populace, byť jsou v populaci zastoupeni pouze 2,1 % (Úřad vlády 2016, p. 5). Stejně tak lze uvažovat, zda jinak přistupovat například k starším pachatelům než k ostatním. Tyto otázky jsou obtížné při hledání vhodného řešení, protože obsahují dvojí problém: nejen jak konkrétně by určitá kritéria měla ovlivnit ukládání trestů, ale i zda je správné či spravedlivé, aby ovlivňovala ukládání trestů; popřípadě je nutné vymezit kategorie, které si zaslouží odlišné zacházení.

Toto neznámená, že o oblasti ukládání trestů nevíme nic. O trestech samotných toho například nevíme málo (Scheinost, Válková, et al. 2015; Ščerba 2014; Scheinost, Háková, et al. 2015). Proběhly výzkumy, které se v mnohém vztahovaly k názorům soudců a státních zástupců na ukládání trestů (Nejvyšší soud 2014; Scheinost et al. 2014); to ale nemůže být dostatečné. Již proto, že tyto osoby sice mohou dobře poukázat na vady systému z pohledu aplikační praxe, ale chybí jim možnost pohledu na problematiku z většího odstupu. Stejně je tak potřebné znát názor veřejnosti (Scheinost et al. 2013), ten ale opět přímo nevypovídá o ukládání trestů, popřípadě o jeho procesu.

Stejným způsobem by bylo možné pokračovat dál. Je toho daleko více, co nevíme. Abychom tedy mohli začít naplno a vhodně individualizovat, bylo by třeba situaci analyzovat z hlediska naznačených (a dalších) oblastí a na základě vhodné teorie navrhnout, jak by se případně situace měla změnit. Teprve analýza situace a vypracování nových postupů na základě jasných teorií může umožnit, abychom řádně individualizovali tresty v České republice. V současnosti nemůžeme vydávat kvalifikované soudy o stavu ukládání trestů.

Ukládání trestů jako proces

V současné době se čím dál tím více začíná prosazovat pojetí ukládání trestů jako procesu (Hodgson & Soubis 2016, p. 248; Padfield 2016, p. 250). Nejedná se

tak pouze o tzv. *front-door sentencing*, tedy odsouzení po shledání viny, či o posouzení, i tzv. *back-door sentencing*, kdy se nařizují náhradní tresty za nevykonané prvotně uložené tresty; rozhodování o trestu je třeba činit průběžně.

Ptejme se tedy: **Víme, kolik odsouzených nedodržel podmínky alternativních trestů, proč tak jednali a jak s nimi bylo zacházeno?** Máme vůbec jasné nastaveny podmínky, co bychom chtěli od odsouzených, kterým byly uloženy alternativní tresty? Je jasné (pro soudce i pro odsouzené), kdy si již určité jednání „zaslouží“, aby byl alternativní trest přeměněn, popřípadě kdy by měl být po podmíněném propuštění poslán zpět do výkonu trestu odnětí svobody? Bez těchto vědomostí nemůžeme pořádně diskutovat o tom, zda je naše praxe správná a zda je s ní třeba něco dělat.¹⁵

Opusťme složitou oblast toho, jak mají rozhodnutí soudu ovlivňovat skutečnosti, které neznamenají spáchání nového trestného činu (například nedodržení podmínek trestu domácího vězení apod.), a položme si základnější otázku: Jak má přeměnu trestu ovlivnit spáchání nového trestného činu, popřípadě za jakých podmínek k ní má dojít? Jistě, případy jsou odlišné, stejně jako lidé. To ale neznamená, že by bylo nemožné formulovat faktory, které hrají nejvýznamnější roli, popřípadě definovat typické případy a k nim přiměřené tresty, z kterých by bylo možné vycházet a které by mohly sloužit jako „referenční“ případy. Pokud je zjištěno, jak se rozhoduje v praxi v těchto případech, a pokud jsou tyto případy zobecněny do určitých scénářů, pak je možné začít diskutovat o vhodnosti současné praxe. To ale bohužel zjištěno není. Diskuze o našem přístupu tak mohou být plně právnických termínů nebo vzletných ideálů – zda se ale v realitě naplňují, nevíme. Návrhy odpovědí nám můžou podávat účastníci systému, kteří mají omezenou zkušenost se svou realitou a vzhledem k výkonu své práce jsou (byť možná nechtěně) zaujatí. Potřebujeme proto silně empirický výzkum. Stejně silně však potřebujeme teoretické ukotvení těchto problémů – ani jedno se nám dnes příliš nedaří.

Další otázkou je, zda je spravedlivé, aby při spáchání nového trestného činu byl ten starý přeměněn

¹⁵ Zde nechci tvrdit, že praktici rozhodující o těchto otázkách by nebyli schopni zdůvodnit svá rozhodnutí či že nemají určité poznatky o pachatelích, jejich motivacích a životních podmínkách. Problémem je, že tyto expertní názory nejsou ani shrnuty, ani nejsou empiricky ověřené. Je tak silně pravděpodobné, že názory praktiků jsou různé, neúplné a ovlivněné jejich přesvědčeními. Spolehlivé poznatky o praxi přitom musí být podkladem pro jakoukoli řádně vedenou diskuzi či reformu.

na přísnější variantu a k tomu aby byl stanoven nový trest. Zde se tak setkává *front-door* a *back-door sentencing*. Realita přitom nemusí vypadat vůbec spravedlivě. Je správné, aby v případech, kdy bylo postupně uloženo několik alternativních trestů, byl nakonec pachatel poslán na dlouhou dobu do vězení, protože se mu všechny alternativní tresty přemění a dostane k tomu navíc významný nepodmíněný trest odnětí svobody, protože se soudce rozhodne, že už si to konečně „zaslouží“? Bohužel opět nemáme řádnou evidenci o tom, kolik trestů se u nás takto přeměňuje a jak významné jsou nově uložené tresty.

V procesu ukládání trestu nakonec může přijít **podmíněné propuštění** z výkonu trestu odnětí svobody (popřípadě upuštění od ostatních trestů). Zde se ale opět text zákona a nedostatek našich informací o jeho praktické aplikaci jeví jako problém při hodnocení těchto institutů. Vyjma zřejmých podmínek stanovených v § 88 trestního zákoníku, který upravuje otázku podmíněného propuštění, zůstává jedna velmi nejasná podmínka. Co znamená „prokázání polepšení svým chováním a plněním povinností a očekávání vedení řádného života pachatelem“, o kterých mluví zákonodárce? Co znamená rozdíl mezi chováním, stanoveným v § 88 odst. 1 trestního zákoníku, a vzorným chováním podle § 88 odst. 2 trestního zákoníku?

Oba termíny jsou z větší míry neurčité a nejasné; není zřejmé, co si pod nimi představit. Nejasnosti častěji konkretizuje komentář; v tomto případě je ale otázkou, zda by některé skutečnosti, které jsou zmiňované v komentáři k trestnímu zákoníku k § 88 (Šámal et al. 2012), vůbec měly ovlivňovat (či případně nako-lik výrazně) rozhodnutí soudů o podmíněném propuštění. Měly by ovlivňovat rozhodnutí o podmíněném propuštění uložené kázeňské odměny, které se udílejí například za vymalování cely, či plnění povinností ve výkonu trestu odnětí svobody, kdy se často neplní například povinnost mít ustlanou postel či neležet v ní po budíčku, který je v některých věznicích v půl šesté ráno? Podle mého názoru třeba tyto faktory nevypovídají o prokázání polepšení, které by mělo být klíčové pro rozhodnutí o podmíněném propuštění.

Stejně tak je otázkou, jak by měl být definován pojem řádného života. Zmíněný komentář v tomto případě odkazuje na § 41 písm. o) trestního zákoníku, který řeší vedení řádného života jako polehčující okolnost. Opírá se přitom o šest soudních rozhodnutí, z nichž pět předchází sametové revoluci. Byť se jistě některé oblasti práva nemění se změnou politického systému, je otázkou, zda by se jiné neměly měnit: například právě definice řádného života. Pokud Nejvyšší soud SSR v jednom z citovaných rozhodnutí mluví o „řádném životě pracujícího člověka“ či „dodržování

socialistických zákonů¹⁶, pak je třeba ptát se, zda je vhodné odkazovat na tato rozhodnutí, popřípadě zda se nesnažit o komplexní reformulaci tohoto pojmu.

Tyto otázky, tedy základní principy, co je vůbec přijatelné brát jako důvod při rozhodování o podmíněném propuštění, popřípadě s jakou váhou, by měly být řešeny centrálně, tedy ideálně Nejvyšším soudem. Byť odborná literatura poskytuje určitá teoretická vodítka jak postupovat, rozhodování o těchto otázkách by mělo být v rukou soudní moci. Neměly by být ponechávány na rozhodnutí jednotlivých soudců, popřípadě omezeném opravování jejich rozhodnutí odvolacími soudy či výjimečných případů řešených Ústavním soudem.¹⁷

Nakonec to byl právě Ústavní soud, který definoval, co se má rozumět „řádným životem“. Vycházel přitom primárně z principu předvídatelnosti a života v liberální společnosti. Spáchání trestné činnosti či opakované páchaní přestupků může (nikoli musí) znamenat porušení vedení řádného života. Pokud ale soud svým rozhodnutím výslovně neurčí omezení či povinnosti nad tento rámec, nelze nevedení řádného života odůvodnit jinými skutečnostmi. Odsouzení tak mohou předvídat, jak se (ne)mohou chovat, což je nutná podmínka pro legitimitu právního řádu.

Takto jasná ale není situace, která se týká důvodů podstatných pro podmíněné propuštění. Soudy dnes nemají jasno, jak posuzovat informace sdělené jim o věznicích. Projekty *Křehká šance I a II* (Probační a mediační služba 2017), které komplexně a objektivně posuzují podmínky pro podmíněné propuštění, posunují situaci výrazně dále, když stanoví jasnější pravidla pro doporučení pro propuštění a procesy jejich hodnocení. Bylo by ale vhodné, aby se soudní moc jednoznačněji vyjádřila, jak bude přistupovat k stanoviskům, která jsou jim v rámci těchto projektů poskytována Vězeňskou službou, popřípadě jakou váhu by tato stanoviska měla mít. Nastavení jasnějších pravidel při rozhodování o podmíněném propuštění by mohlo vést právě i k lepší spolupráci v rámci podobných programů, kdy by VS ČR a PMS ČR věděly, které faktory soudy považují za podstatné, popřípadě podle kterých jednotlivé případy posuzují. V současnosti ale mám z rozhovorů s pracovníky ve vězeňství či s vězni spíše dojem, že záleží na soudci: některý soudce rozhoduje velmi pečlivě a jiný rozhoduje takřka jen podle kázeňských odměn či přestupků. K obdobnému závěru o častém nedostatečném odůvodnění

rozhodnutí o podmíněném propuštění došel i výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (Rozum et al. 2004, pp.101–102), byť je přes třináct let starý. Nicméně právě jasněji nastavená pravidla by měla zabránit podobným případům neuvážení řádných důvodů při rozhodování o podmíněném propuštění. To by ale rozhodně nemělo vést k situaci, kdy by vězni přestali být propouštěni! Tím bychom šli proti evropskému trendu, kdy v některých zemích je propuštění takřka automatické, jako v Belgii, kde nepodmíněné tresty do šesti měsíců ani nejsou vykonávány a automatické propuštění je u trestů do 3 let (srov. Scheirs et al. 2016, p. 298).

Co s tím?

Cílem mého příspěvku není pouze kritizovat současný stav. S kritikou je ale nutné začít – v opačném případě není možné zjistit, co by se mělo změnit. Cílem podobného příspěvku přitom nemůže být komplexní navržení konkrétních hmotněprávních změn, které by byly v mnohém potřeba; takový příspěvek by nicméně vydal nejméně na knihu. Spíše však na několik knih, což lze vidět na příkladu publikací, které se jimi zabývají: účel a smysl trestu (Walker 1991; Lata 2007; von Hirsch 1996), přitěžující a polehčující okolnosti (Roberts 2014) či jen role předchozího odsouzení při ukládání trestů (Roberts & Pina-Sánchez 2015; Roberts & von Hirsch 2010).

Zaměřuji se proto primárně na možná procesněprávní opatření, která by směřovala k tomu, že by se jejich prostřednictvím rozpoutala silnější debata o ukládání trestů, jejímž výstupem by mohly být judikáty, články a knihy zaměřené na jednotlivá témata.

Nejvyšší soud

V současné době může Nejvyšší soud rozhodovat o trestech v zásadě ve dvou případech: První je definován trestním řádem, kdy „obviněnému byl uložen takový druh trestu, který zákon nepřipouští, nebo mu byl uložen trest ve výměře mimo trestní sazbu stanovenou v trestním zákoně na trestný čin, jímž byl uznán vinným“ [§ 265b odst. 1 písm. h)]; za takový případ byla označena například situace, kdy byl pachatelé uložen peněžitý trest, byť by byl nedobytný.¹⁸ Obecně to je ale velmi málo častá situace. Druhý je definován judikaturou Ústavního soudu, kterou převzal i Nejvyšší soud, podle které musí Nejvyšší soud rozhodnout o trestu i v případech, kdy by nastal extrémní rozpor se spravedlností či mezi skutkovými zjištěními a provedenými důkazy, nebo by soudy postupovaly

¹⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR, sp. zn. 2 To 51/1974, R 19/1976 tr.

¹⁷ Srov. náleží Ústavního soudu, sp. zn. III. ÚS 611/2000, ze dne 22. 3. 2001 (N 51/21 SbNU 439) či náleží, sp. zn. I. ÚS 2201/16, ze dne 3. 1. 2017.

¹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 5 Tdo 829/2015, ze dne 16. 12. 2015.

svévolně.¹⁹ Tyto situace ale nebudou příliš časté v případě rozhodování o trestu; český soudce má obecně velmi vysokou míru uvážení, a je proto velmi nepravděpodobné, že by jeho rozhodnutí bylo častěji shledáváno svévolným či takovým, kterým by docházelo k extrémnímu rozporu se spravedlností či skutkovým stavem. Z hlediska dovolání tak Nejvyšší soud nehraje větší roli v sjednocování judikatury v oblasti ukládání trestů; spíše nehraje takřka žádnou.

To ale není správné! Nejvyšší soud by měl hrát výraznější roli při sjednocování judikatury,²⁰ ať již skrze změnu dovolacích důvodů, či skrze možnost vydávat sjednocující stanoviska. To se však příliš neděje. Je třeba zdůraznit, že Nejvyšší soud již lehce začal s analýzou situace skrze analýzu alternativních trestů (Nejvyšší soud 2014), za což je potřeba jej výrazně pochválit. Je to ale pouze první krok správným směrem a je třeba jít výrazně dále.

Jednou možností, jak by Nejvyšší soud mohl rozhodovat o trestech, je širší interpretace důvodu dovolání podle § 265b odst. 1 písm. g) trestního řádu, tedy skutečnosti, že rozhodnutí spočívá na „jiném nesprávném hmotněprávním posouzení“. Bohužel tuto možnost Nejvyšší soud v minulosti nepřipustil,²¹ byť ze znění zákona to nevyplývá. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí sice uvedl, že „teoreticky pak (jiné) hmotněprávní posouzení zahrnuje i otázky ukládání trestu“, ale došel k názoru, že vzhledem k systematické § 265b odst. 1 trestního řádu, který se jinak vyjadřuje k otázce trestu jen v písm. h), „nelze než dojít k závěru“, že dovolací důvod podle písm. h) je důvodem speciálním vůči dovolacímu důvodu podle písm. g).²² Toto odůvodňuje tím, že pokud by zákonodárce chtěl, aby bylo za „jiné hmotněprávní posouzení“ považované i rozhodování o trestech, tak by vůbec nepřipojil dovolací důvod podle písm. h), protože by byl nadbytečný.

Domnívám se, že interpretace Nejvyššího soudu není správná. Úmysl zákonodárce Nejvyšší soud

vyvodil pouze z obsahu ustanovení, byť to nevyplývá z uspořádání právních norem, z jazykového výkladu daného ustanovení ani z historického výkladu, protože důvodová zpráva k novele z. č. 265/2001 Sb., která zavedla institut dovolání, se k této otázce nijak nevyjadřuje. Nejvyšší soud tedy staví své rozhodnutí pouze na systematickém výkladu práva, a to pouze z hlediska interpretace obsahu daného ustanovení, konkrétně z principu vyloučení redundance, zásady nevytváření nepoužitelných či nadbytečných ustanovení a argumentu *a contrario* oproti dalšímu dovolacímu důvodu (srov. Wintř 2013, p. 81, 88). Problémem ale je, že zde Nejvyšší soud vychází z úmyslu zákonodárce, o kterém není jiného dokladu. Princip speciální a obecné úpravy má totiž své úskalí, když někdy zákonodárce nepostupuje systematicky s cílem učinit „právní předpis uživatelsky příjemnějším“, jak dovodil Nejvyšší správní soud,²³ popřípadě pokud postupuje nesystematicky, protože jednoduše udělal chybu.

Při užití systematického výkladu je však nejdůležitější aplikace principu hierarchie právního řádu, a to konkrétně zohlednění nejdůležitější zásady ústavně konformního výkladu (Wintř 2013, p. 63). Ústavní soud přitom judikoval, že rovnost při ukládání trestů je nejen ústavněprávním požadavkem, ale zároveň zmínil, že v České republice existuje „závažný problém nedostatečného zvažování proporcionality trestů a jejich srovnatelnosti při ukládání trestních sankcí“.²⁴ Nelze tak za přijatelnou označit situaci, kdy Ústavní soud kritizuje, že neexistují dostatečná pravidla pro ukládání trestů, v extrémních případech pak ruší rozhodnutí obecných soudů v oblasti ukládání trestů²⁵, a Nejvyšší soud interpretuje ustanovení, které by mu umožňovalo stanovovat přesnější pravidla o tom, jak ukládat tresty, za neaplikovatelné z důvodu systematického výkladu. Použití systematického výkladu by tak naopak nemělo vést Nejvyšší soud k restriktivní interpretaci dovolacího důvodu podle písm. g), ale k jeho vztažení i na otázky rozhodování o jiných pochybeních soudu vztahujících se k druhu a výměře uloženého trestu jiné než předvídané dovolacím důvodem podle písm. h).

¹⁹ Srov. například usnesení Ústavního soudu, sp. zn. I. ÚS 1010/15, ze dne 11. 2. 2016, bod 30, či analogicky náleží, sp. zn. I. ÚS 2078/16, ze dne 2. 1. 2017, bod 16, usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 7 Tdo 1613/2015, ze dne 16. 3. 2016 či usnesení, 7 Tdo 1592/2015, ze dne 6. 4. 2016.

²⁰ Tuto roli sjednocovatele zákon o soudech a soudcích opakovaně Nejvyššímu soudu přiznává (§ 14 odst. 3, § 21 či § 24 odst. 1).

²¹ Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 11 Tdo 520/2002, ze dne 2. 9. 2002 (R 22/2003 tr.).

²² Toto Nejvyšší soud opakovaně judikuje, namátkou lze zmínit například usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 7 Tdo 282/2007, ze dne 25. dubna 2007, sp. zn. 3 Tdo 1444/2014, ze dne 19. 11. 2014 či sp. zn. 3 Tdo 7/2017, ze dne 25. 1. 2017.

²³ Rozsudek ze dne 24. 10. 2007, č. j. 2 Afs 109/2005, č. 1664/2008 Sb. NSS.

²⁴ Usnesení Ústavního soudu, sp. zn. I. ÚS 1010/15, ze dne 11. 2. 2016.

²⁵ Například náleží Ústavního soudu, sp. zn. I. ÚS 2859/09, ze dne 8. 6. 2010 (N 122/57 SbNU 525), náleží, sp. zn. IV. ÚS 463/97, ze dne 23. 4. 1998 (N 47/10 SbNU 313), náleží, sp. zn. I. ÚS 554/04, ze dne 31. 3. 2005 (N 67/36 SbNU 707) či náleží, sp. zn. III. ÚS 1250/12, ze dne 13. 11. 2012 (N 187/67 SbNU 249).

Vraťme se na závěr ke kauze, ve které Nejvyšší soud rozhodl, že bude interpretovat daný dovolací důvod tak, že bude tresty přezkoumávat velmi omezeně, a posuďme její dopady. Dovolatel namítal, že soudy se dostatečně nezabývaly možnostmi nápravy pachatele. Vznášel tak otázku nejen po účelu trestu a po jejich jednotlivých limitech, ale ptal se i na to, nakolik se soudy musejí s určitými otázkami vypořádat při určování trestu. Nejvyšší soud se v důsledku svého rozhodnutí tímto nijak nezabýval a lze říct, že dnes není jasné, jak silně může otázka nápravy pachatele ovlivnit uložení trestu. Přístup Nejvyššího soudu je v přímém kontrastu například s přístupem australského Nejvyššího soudu, který v souladu s principem proporcionality stanovil, že „trest by neměl být nižší ani vyšší než závažnost trestného činu vzhledem k objektivním okolnostem“.²⁶ Je škoda, že podobné pravidlo Nejvyšší soud nestanovil – ukládání trestů je bez něj náročnější.

Určitou anekdotální evidenci, že si Nejvyšší soud tuto skutečnost uvědomuje, je nedávné rozhodnutí Nejvyššího soudu, ve kterém uvádí (byť zmiňuje, že nad rámec své přezkumné činnosti), že soudy nemohou uložit přísnější trest než ten, který původně uložily trestním příkazem, proti kterému byl podán odpor, pokud to řádně neodůvodní. Právní věta rozhodnutí obsahovala tento názor; dále byla zásada zákazu reformace *in peius* zahrnuta do hesel, podle kterých se vyhledávají rozhodnutí Nejvyššího soudu.²⁷ Tento přístup tak může naznačovat „třetí cestu“, kterou se může ubírat sjednocovací praxe Nejvyššího soudu v oblasti ukládání trestů: vyjádření názoru „nad rámec přezkumné činnosti“ (*obiter dictum*).

Informační systém

Současné počítačové programy jsou schopné předpovědět výsledek soudního řízení ve více než 70%, a to jak na národní, tak na mezinárodní úrovni (Katz et al. 2017; Aletras et al. 2016). Systémy, které poskytují soudcům informace ohledně ukládání trestů, jsou vcelku časté: používají je například ve Skotsku, Kanadě či Austrálii (Miller 2014).

V současnosti bychom se měli připravovat na situaci, že v horizontu 10 až 20 let bude běžné, že na soudech budou fungovat systémy, které budou soudcům radit, jaká rozpětí trestů byla uložena v obdobných

případech (což je velmi pravděpodobné). Měli bychom se tak v příštích několika letech věnovat diskuzím o hodnotách skrytých za ukládáním trestů, tedy za jejich individualizací. S takto dobře vybudovanou a prodiskutovanou teorií budeme schopni výrazně lépe zavést podobný systém. Pokud tuto diskuzi vést nebudeme, tak to neznamená, že se podobný informační systém nezavede – ale teorie se bude dělat rychle a za pochodu, což bude působit pouze problémy. Nedomnívám se, že by bylo správné, aby tresty stanovovaly počítače. Toto rozhodně neobhajují; jistě ale v příštích desetiletích počítače začnou soudcům radit i v oblasti ukládání trestů.

Dále by se mělo české soudnictví připravit na to, že v budoucích letech začnou být dostupné programy, které budou předvídat pravděpodobnost spáchání trestné činnosti v dalších letech (tzv. *risk assessment*); ty se aplikují a zároveň se teoreticky probírají v zahraničí (Monahan & Skeem 2016; Monahan & Skeem 2014; Berk & Bleich 2013). V současnosti podobný systém (SARPO) provozuje primárně Vězeňská služba, nemůže se tedy vztáhnout na ukládání trestů soudu, ale případně jen na rozhodování o podmíněném propuštění. Je přitom logické, že podobné programy budou aplikovány v ČR, protože český trestní zákoník předvídá, že soudy mají při ukládání trestů přihlížet k možnostem nápravy pachatele a k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí život pachatele (§ 39 odst. 1 trestního zákoníku). Informační systémy nám ale poskytnou pouze určitou míru pravděpodobnosti, že daná osoba spáchá další trestnou činnost (popřípadě jakou či její množství). Proto je třeba vést debatu o tom, jaká míra rizika je přijatelná z hlediska teorie, aby bylo možné tyto výsledky vhodně interpretovat.

Průměrné a typické případy

Jedním z instrumentů, který byl navržen pro sjednocování ukládání trestů, jsou tzv. *sentencing orientations* (popřípadě *guideline judgments*, tedy směrodatná rozhodnutí vydávaná nejčastěji v typických případech; Council of Europe 1992). Ten počítá se skutečností, že existují určité typické případy, které jdou do určité míry zobecnit; ty pak poskytují referenční rámec pro rozhodování v dalších případech. Tento systém by mohl výrazně pomoci při rozhodování o vlivu některých charakteristik na výběr druhu i kvantity trestu. Mohl by naznačit, jak silně by různé přitěžující či polehčující okolnosti měly ovlivnit uložení trestu či kde se nachází hranice, za kterou je nutné pachateli uložit nepodmíněný trest odnětí svobody. Toto opatření by prospělo zejména u nejčastějších trestných činů (řízení v opilosti, krádež, nenastoupení do vězení, podvod

²⁶ Vein v. The Queen (No. 2), (1988) 164 CLR 465 z 29. března 1988. Princip proporcionality je dále diskutován akademiky (Fox 1994; Potas 1993). Za poukázání na tento případ děkuji prof. Michaelovi Benesovi.

²⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 9. 2016, sp. zn. 5 Tdo 1207/2016, uveřejněné pod číslem 46/2017 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní.

apod.), u kterých lze často vybrat několik základních faktorů, které výrazně ovlivní uložení konkrétního trestu. Podobná soft-law opatření by mohla pomáhat při rozhodování soudců o spravedlivém trestu a nejsou v kontinentálním systému nezvyklá; objevují se například ve Skandinávii (Lappi-Seppälä 2016, p. 50).

Odlišení uložení trestu od rozhodování o vině

Vyslovení viny a uložení trestu je to, k čemu směřuje celé trestní řízení. Primárně se proces zaměřuje na rozhodnutí o vině, ale soudce si dělá názor i o trestu v průběhu řízení. To je ale do určité míry problematické. Obhajoba stylu „neudělal jsem to, ale pokud mne shledáte vinným, tak si zasloužím peněžité trest, a proto dokládám své malé majetkové a osobní poměry“ je schizofrenní a nepřesvědčivá.²⁸ Také není jasné, jaký má být standard dokázání jednotlivých skutečností, na základě kterých soud ukládá trest. Například majetkové poměry pachatelů byly při ukládání peněžitého trestu v naprosté většině zjišťovány skrze dotaz na pachatele (Drápal 2016a) policií či soudem, aniž by toto bylo jakkoli doloženo; v některých případech žádné majetkové poměry nebyly dovozeny, což je v přímém rozporu s § 125 odst. 1 trestního řádu.²⁹ Standard dokazování skutečností potřebných pro stanovení trestu bude tedy nejspíše odlišný (a to minimálně v praxi) od standardu dokazování při rozhodování o vině. Míra tohoto standardu však není uspokojivě určena.

Možná by proto České republice prospělo, pokud by uložení trestu následovalo až při dalším líčení. Při přípravě takového líčení by strany mohly shromáždit a dodat důkazy vztahující se pouze k trestu a nikoli k vině; stejně tak by mohla být vypracována i probační zpráva o pachateli, (jako je tomu například v Anglii a Walesu či ve Skotsku; (Ashworth 2010, pp. 378–380; Tata et al. 2008), což by umožnilo výrazně vyšší možnosti individualizace.

V rámci takového líčení by se soudce mohl dotazovat nejen na jeho současnou situaci, ale podrobněji zjistit důvody, proč daný trestný čin spáchal, v jakém prostředí vyrůstal, jaké má možnosti a k jakému důsledku povedou jednotlivé tresty. Stejně tak by si svoji argumentaci mohl lépe promyslet i pachatel, který nebude svoji snahu primárně věnovat tomu, aby dokázal, že je neviný.

²⁸ Za tento názor vděčím několika diskuzím s prof. Julianem V. Robertsem z Oxfordské univerzity.

²⁹ Ten je však spíše vyjádřením ideálu než skutečným požadavkem na odůvodnění rozsudku. Rozsudky, které by se jimi řídily do posledního písmene, jsou vzácné. Opět zde ale chybí empirický výzkum, abychom zjistili, jak často se určité informace objevují ve spisech.

Bylo by nereálné ve chvíli, kdy ve většině případů není nařízeno ani jedno hlavní líčení, ale rozhoduje se pomocí trestního příkazu, takovou úpravu vztahovat na všechny typy řízení; i v těchto případech ale na příslušník (alespoň do určité míry) dostatečných informací zákonodárce pamatoval, když umožnil uložení trestu obecně prospěšných prací či domácího vězení jen po vyžádání si zprávy probačního úředníka (§ 314e odst. 3, 4 trestního řádu). To ale neznamená, že by požadavek speciálního líčení nebylo možné vztáhnout alespoň na některá řízení. Lze si představit, že by toto řešení bylo vztaženo pouze na závažnější případy. Soudce by mohl být například limitován tím, že pokud by chtěl uložit nepodmíněný trest odnětí svobody, tak by jej mohl uložit až právě v tomto speciálním odroceném líčení. Případně by podobné řešení mohlo být navázáno na trestní sazby, u kterých by se vztahovalo jen na ty nejzávažnější případy; v ostatních případech by soudce měl pouze možnost nařídít další líčení, kde by rozhodoval o trestu.

Byť podobný koncept není blízký kontinentální právní kultuře, neodporuje žádnému právnímu principu v ní zastávaném. Podobná řízení tak existují například ve Francii, v případě rozhodnutí o výkonu trestu soudcem (*juge d'application de peine*; Hodgson & Soubis 2016, p. 231, 254–255). Maximálně částečně zpomaluje řízení. Je tak možné tento princip v omezené míře zavést i do českého systému. Výrazně by se tak posílil důraz na správné ukládání trestů, což by vedlo k zvýšenému zájmu praktiků i akademiků o individualizaci trestu.

Závěr

Zhodnotit oblast ukládání trestů v České republice je takřka nemožné. Víme o ní velmi málo. Ty empirické výzkumy, které byly prezentovány v této práci, však ukazují na praxi, která je v mnoha směrech problematická. Nevíme, za jakým účelem ukládáme tresty, byť to má vliv na rozhodování o druhu trestu a jeho délce, nevíme, jaký vztah mají mít sazby k ukládaným trestům či zda a popřípadě jak silně mají různé okolnosti ovlivňovat uložení trest. V průběhu procesu rozhodování o trestu je nejasné, co skutečně chceme od těch, kterým byla uložena podmínka, jak by se mělo postupovat při přeměně alternativních trestů nebo na základě čeho se má rozhodovat o podmíněném propuštění z vězení.

Zlepšení je tak třeba na všech frontách: teorie i empirického výzkumu, zákona i praxe. Je třeba zpřesnit a rozšířit části trestního zákoníku vztahujícího se k ukládání trestů, což nebude možné bez širšího empirického výzkumu a propracovaných teorií. Na závěr pak bude potřeba větší nasazení justice a její výraznější kontrola. Pouze tato opatření umožní, že princip individualizace

trestů bude v České republice řádně dodržován. To, co navrhuji, může na první pohled znamenat spoustu práce navíc – pro soudce nižších stupňů i těch nejvyšších. Nemusí tomu ale nutně být. Práci, kterou dnes musí provádět odvolací soudy, by primárně dělal jeden soud – Nejvyšší. Uložené tresty by také byly spravedlivější, více „šité na míru“ pachatelů a teoreticky by tak mohly i lehce snížit recidivu. Reforma v oblasti ukládání trestů je přitom potřebná – pojďme se bavit, jakým směrem vykročit.

Na závěr zmíním, že je třeba se také bavit o tom, které výsledky od reformy individualizace (tedy ukládání trestů) nechceme. V současné době má Česká republika jednu z nejvyšších populací vězňů vzhledem k počtu obyvatel v Evropě (9. z 56, viz World Prison Brief 2017). Výsledkem jakékoli reformy ukládání trestů by tak nemělo být, že by se praxe ukládání trestů zpřísnila, protože to není ani efektivní z hlediska recidivy a ochrany společnosti (Villettaz et al. 2015; Nagin et al. 2009) ani možné z hlediska možností vězeňské služby ani správné z hlediska fungování společnosti. Těším se pak na reakce na tento článek; zejména pak na ty kritické. Pokud by se otevřela širší diskuze o ukládání trestů v České republice, tak by tento článek dosáhl svého cíle.

Použitá literatura:

- Acres, D., 1987. Consistently achieving our sentencing aims. In D. C. Pennington & S. Lloyd-Bostock, eds. *The psychology of sentencing: Approaches to consistency and disparity*. Oxford: Centre for Socio-legal Studies, pp. 61–65.
- Aletras, N. et al., 2016. Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing perspective. *PeerJ Computer Science*, 2, p.e93.
- Andrews, D.A. & Bonta, J., 2010. *Psychology of criminal conduct* 5th ed., New Providence, NJ: LexisNexis.
- Ashworth, A., 1987. Disentangling disparity. In D. C. Pennington & S. Lloyd-Bostock, eds. *The psychology of sentencing: Approaches to consistency and disparity*. Oxford: Centre for Socio-legal Studies, pp. 24–35.
- Ashworth, A., 1995. Reflections on the Role of the Sentencing Scholar. In C. Clarkson & R. Morgan, eds. *The Politics of Sentencing Reform*. Oxford: Clarendon Press, pp. 251–266.
- Ashworth, A., 2010. *Sentencing and Criminal Justice* 5th ed., Cambridge: Cambridge University Press.
- Berk, R.A. & Bleich, J., 2013. Statistical Procedures for Forecasting Criminal Behavior. *Criminology & Public Policy*, 12(3), pp.513–544.
- Blokland, A.A.J. & Nieuwebeerta, P., 2007. Selectively Incapacitating Frequent Offenders: Costs and Benefits of Various Penal Scenarios. *Journal of Quantitative Criminology*, 23(4), pp.327–353.
- Cooke, R.K., 1987. The practical problems of the sentencer. In D. C. Pennington & S. Lloyd-Bostock, eds. *The psychology of sentencing: Approaches to consistency and disparity*. Oxford: Centre for Socio-legal Studies, pp. 57–60.
- Conda, A., 2016. Sentencing and Penal Policies in Italy, 1985 – 2015: The Tale of a Troubled Country. *Crime and Justice*, 45(1), pp.107–173.
- Council of Europe, 1993. Consistency in sentencing: Recommendation to member states and explanatory memorandum. *Criminal Law Forum*, 4(2), pp.355–392.
- Council of Europe, 1992. *Recommendation No. R (92) 17 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Consistency in Sentencing*.
- D’Esposito Jr., J., 1969. Sentencing disparity: Causes and Cures. *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Sciences*, 60(2), pp.182–202.
- Drápal, J., 2016a. Analýza ukládání peněžitých trestů v podobě denních pokut v České republice. *Česká Kriminologie*, 1(2), pp.1–17.
- Drápal, J., 2016b. *Inter-court disparities in the Czech Republic*. University of Cambridge.
- Drápal, J., 2017a. Jak upravit evropskou a českou úpravu peněžitého trestu, aby byla funkční? *Státní zastupitelství*, (2).
- Drápal, J., 2017b. The impact of procedural institutes on fixing sanctions: the case of penal order in the Czech Republic. In *Practices and Techniques: Assembling the Social Through Law*. Praha.
- Fox, R.G., 1994. The meaning of proportionality in sentencing. *Melbourne University Law Review*, 19(3), pp.489–511.
- Frankel, M.E., 1972. Lawlessness in Sentencing. *University of Cincinnati Law Review*, 41(1), pp.1–54.
- Gelsthorpe, L. & Padfield, N., 2003. Introduction. In L. Gelsthorpe & N. Padfield, eds. *Exercising discretion: Decision-making in the criminal justice system and beyond*. Cullompton: Willan Publishing, pp. 1–28.
- Gelsthorpe, L. & Sharpe, G., 2015. Women and Sentencing: Challenges and Choices. In J. V. Roberts, ed. *Exploring Sentencing Practice in England and Wales*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp. 118–136.
- von Hirsch, A., 1996. *Censure and Sanctions*, Oxford: Clarendon Press.
- von Hirsch, A., 2001. The Project of Sentencing Reform. In M. Tonry & R. S. Frase, eds. *Sentencing and Sanctions in Western Countries*. Oxford: Oxford University Press, pp. 405–420.
- Hodgson, J. & Soubis, L., 2016. Understanding the Sentencing Process in France. *Crime and Justice*, 45(1), pp.221–265.
- Hood, R., 1962. *Sentencing in Magistrates’ Courts*, London: Sevens and Sons.
- Hyde, L.M., 1946. Individualization in Criminal Punishment. *Iowa Law Review*, 31, pp.200–204.
- Justice Committee of House of Commons, 2013. *Women offenders: after the Corston Report*, London. Available

- at: <https://www.parliament.uk/documents/commons-committees/justice/women-offenders.pdf>.
- Katz, D.M., Bommarito, M.J. & Blackman, J., 2017. A general approach for predicting the behavior of the Supreme Court of the United States L. A. N. Amaral, ed. *PLOS ONE*, 12(4), p.e0174698.
- Killias, M., 1994. Sentencing reform - from rhetorics to reducing sentencing disparity. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 2(1), pp.19–28.
- LaGratta, E. & Tyler, T., 2017. Foreword. In E. LaGratta, ed. *To be Fair: Conversations About Procedural Justice*. New York: Center for Court Innovation, pp. 1–3.
- Lappi-Seppälä, T., 2016. Nordic Sentencing. *Crime and Justice*, 45(1), pp.17–82.
- Lata, J., 2007. Účel a smysl trestu, Praha: LexisNexis CZ.
- Lynch, M. & Bertenthal, A., 2016. The calculus of the record: Criminal history in the making of US Federal Sentencing Guidelines. *Theoretical Criminology*, 20(2), pp.145–164.
- Miller, M.L., 2014. Sentencing Reform “Reform” through Sentencing Information Systems. In M. Tonry, ed. *The Future of Imprisonment*. New York: Oxford University Press, pp. 121–156.
- Ministerstvo spravedlnosti, 2017. infoData. Available at: <http://cslav.justice.cz/InfoData/uvod.html> [Accessed January 1, 2017].
- Mirička, A., 1934. *Trestní právo hmotné*, Praha: Všehrd.
- Monahan, J. & Skeem, J.L., 2016. Risk Assessment in Criminal Sentencing. *Annual Review of Clinical Psychology*, 12(1), pp.489–513. Available at: <http://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-clinpsy-021815-092945>.
- Monahan, J. & Skeem, J.L., 2014. Risk Redux: The Resurgence of Risk Assessment in Criminal Sanctioning. *Federal Sentencing Reporter*, 26(3), pp.158–166.
- Munro, C., 1992. Judicial Independence and Judicial Functions. In C. Munro & M. Wasik, eds. *Sentencing, Judicial Discretion and Training*. London: Sweet and Maxwell, pp. 13–32.
- Nagin, D.S., Cullen, F.T. & Jonson, C.L., 2009. Imprisonment and Reoffending. *Crime and Justice*, 38(1), pp.115–200.
- Nejvyšší soud, 2014. *Zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011 (Trestní kolegium Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012)*,
- Novotný, O., 1969. *O trestu a vězeňství* 2. vydání., Praha: Academia.
- Padfield, N., 2016. Reflections on sentencing in England and Wales. In A. Kapardis & D. P. Farrington, eds. *The Psychology of Crime, Policing and Courts*. London and New York: Routledge, pp. 231–258.
- Paternoster, R., 2010. How Much Do We Really Know about Criminal Deterrence. *Journal of Criminal Law & Criminology*, 100(3), pp.765–823.
- Pennington, D.C. & Lloyd-Bostock, S., 1987. Introduction: issues and problems in the psychology of sentencing. In D. C. Pennington & S. Lloyd-Bostock, eds. *The psychology of sentencing: Approaches to consistency and disparity*. Oxford: Centre for Socio-legal Studies, pp. 1–9.
- Pifferi, M., 2012. Individualization of Punishment and the Rule of Law: Reshaping Legality in the United States and Europe between the 19th and the 20th Century. *American Journal of Legal History*, 52(3), pp.325–376.
- Pifferi, M., 2016. *Reinventing Punishment: A Comparative History of Criminology and Penology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Oxford: Oxford University Press.
- Potas, I., 1993. The Principles of Sentencing Violent Offenders: Towards a More Structured Approach. In S.-A. Gerull & W. Lucas, eds. *Serious violent offenders: Sentencing, psychiatry and law reform*. Canberra: Australian Institute of Criminology, pp. 97–113.
- Probační a mediační služba, 2017. Křehká šance II. Available at: <https://www.pmscr.cz/krehka-sance-ii/> [Accessed January 1, 2017].
- Roberts, J. V. ed., 2014. *Mitigation and Aggravation at Sentencing*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Roberts, J. V., 2009. Structuring Sentencing Discretion. In A. von Hirsch, A. Ashworth, & J. V. Roberts, eds. *Principled Sentencing: Readings on Theory and Policy*. Oxford and Portland, OR: Hart Publishing, pp. 229–236.
- Roberts, J. V. & von Hirsch, A. eds., 2010. *Previous Convictions at Sentencing*, Oxford: Hart Publishing.
- Roberts, J. V. & Pina-Sánchez, J., 2015. Paying for the Past: The Role of Previous Convictions at Sentencing in the Crown Court. In J. V. Roberts, ed. *Exploring Sentencing Practice in England and Wales*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp. 154–172.
- Rozum, J. et al., 2004. *Institut dohledu u podmíněného propuštění: Závěrečná zpráva z výzkumu*, Praha: IKSP. Available at: <http://www.ok.cz/iksp/docs/298.pdf>.
- Rychetský, P., 2017. Krize justice? Složitější kauzy se táhnou léta, rozhodnutí jsou nepředvídatelná, říká Rychetský. *DVTV*. Available at: <https://video.aktualne.cz/dvtv/dvtv-24-04-2017-ryc> [Accessed January 1, 2017].
- Saleilles, R., 1898. *L'individualisation de la peine: étude de criminalité sociale*, Paris: Baillière.
- Saleilles, R. & Ottenhof, R., 2001. *L'individualisation de la peine: De Saleilles à aujourd'hui*, Ramonville Saint-Agne: Eres.
- Šámal, P., 2006. *Osnova trestního zákoníku 2004-2006*, Praha: C.H.Beck.
- Šámal, P. et al. eds., 2014. *Trestní právo hmotné* 7th ed., Praha: Wolters Kluwer.
- Šámal et al., P., 2012. *Trestní zákoník. Komentář*. 2nd ed., Praha: C.H.Beck.
- Ščerba, F., 2014. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě* 2. vydání., Praha: Leges.
- Ščerba, F., 2013. Procesní alternativy a jejich vliv na využívání alternativních trestů. In *Dny Práva 2012*. Brno: Masarykova Univerzita, pp. 1597–1607. Available at: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/sbornik.pdf.

- Scheinost, M., Válková, H., et al., 2015. *Sankční politika a její uplatňování*, Praha: IKSP. Available at: <http://www.ok.cz/iksp/docs/429.pdf>.
- Scheinost, M. et al., 2014. *Sankční politika pohledem praxe*, Praha: IKSP.
- Scheinost, M., Háková, L., et al., 2015. *Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství*, Praha: IKSP. Available at: <http://www.ok.cz/iksp/docs/423.pdf>.
- Scheinost, M. et al., 2013. *Trestní sankce a jejich odraz v praxi, tisku a v názorech veřejnosti*, Praha: IKSP.
- Scheirs, V., Beyens, K. & Snacken, S., 2016. Belgian Sentencing as a Bifurcated Practice? *Crime and Justice*, 45(1), pp.267–306.
- Solnař, V., 1947. *Trestní právo hmotné*, Praha: Knihovna sborníků věd právních a státních.
- Solnař, V. & Vanduchová, M., 2009. *Systém českého trestního práva: Tresty a ochranná opatření*, Praha: Novatrix.
- Tak, P.J., 2001. Sentencing and Punishment in The Netherlands. In M. Tonry & R. S. Frase, eds. *Sentencing and Sanctions in Western Countries*. Oxford: Oxford University Press, pp. 151–187.
- Tata, C. et al., 2008. Assisting and Advising The Sentencing Decision Process: The Pursuit of “Quality” in Pre-Sentence Reports. *British Journal of Criminology*, 48(6), pp.835–855.
- Tonry, M., 1996. *Sentencing matters*, New York: Oxford University Press.
- Tyler, T.R., 2010. Procedural Justice, Legitimacy, and the Effective Rule of Law. *Crime and Justice*, 30(2003), pp.283–357.
- Úřad vlády, 2016. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2015*,
- Villetaz, P., Gillieron, G. & Killias, M., 2015. *The Effects on Re-offending of Custodial vs. Non-custodial Sanctions: An Updated Systematic Review of the State of Knowledge*, Available at: <http://www.campbellcollaboration.org/library/the-effects-on-re-offending-of-custodial-vs-non-custodial-sanctions-an-updated-systematic-review-of-the-state-of-knowledge.html>.
- Walker, N., 1991. *Why Punish?*, Oxford: Oxford University Press.
- Weigend, T., 2016. No News Is Good News: Criminal Sentencing in Germany since 2000. *Crime and Justice*, 45(1), pp.83–106.
- Wintr, J., 2013. *Metody a zásady interpretace práva*, Praha: Auditorium.
- Wintr, J. & Raček, P., 2010. Zvyšování trestní represe v letech 1993 až 2008. *Právník*, (6), pp.545–575.
- World Prison Brief, 2017. Highest to Lowest - Prison Population Rate in Europe. Available at: http://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison_population_rate?field_region_taxonomy_tid=14 [Accessed January 1, 2017].
- Yankwich, L.R., 1957. Individualization of Punishment in the Federal Courts. *Federal Probation*, 21(3), pp.3–6.

Alternativní řešení trestních věcí v dokumentech OSN, Rady Evropy a Evropské unie

Mgr. et Mgr. Jana Kursová

doktorandka na katedře trestního práva PrF MU
asistentka místopředsedy Ústavního soudu

ÚVOD

Alternativní řešení trestních věcí je možno charakterizovat jako specifické postupy využívané alternativně oproti standardnímu trestnímu řízení a zvláštní formy reakce na trestnou činnost představující alternativu k tradičnímu trestu odnětí svobody. Úzce souvisí s konceptem restorativní justice, který se zaměřuje na obnovení hodnot a vztahů narušených trestným činem za aktivní participace pachatele, oběti a společnosti.¹

Význam alternativního řešení trestních věcí v moderním trestním právu a současný přístup k této problematice je výsledkem dlouholetého vývoje nejen v rámci jednotlivých států, ale také v rámci mezinárodních

organizací, z nichž za nejvýznamnější je jistě možno označit Organizaci spojených národů, Radu Evropy a Evropskou unii. Právě ty představovaly (a stále představují) významnou platformu pro výměnu zkušeností, rozvoj spolupráce a formulaci klíčových východisek a všeobecně uznávaných pravidel v této oblasti. Tato jejich aktivita se projevuje v celé řadě přijatých dokumentů, které reflektují v průběhu času stále intenzivnější potřebu nacházet alternativy k tradičním reakcím na trestnou činnost a zachycují významnou pozornost dlouhodobě věnovanou otázkám restorativní justice, postavení obětí trestné činnosti, využívání odklonů od standardního trestního řízení a zavádění alternativních trestů, otázkám spojeným s mladistvými pachateli, jakož i prevenci kriminality, a snahám o následnou reintegraci odsouzených zpět do společnosti.

¹ SOTOLÁŘ, A.; PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 39.